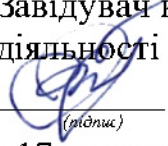

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

До захисту допустити:
Завідувач кафедри інформаційної
діяльності

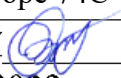

(підпис) В'ячеслав КУДЛАЙ
(ПІБ завідувача кафедри)

«17» травня 2023 р.

**«ОРГАНИ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ
ДОКУМЕНТНИХ КОМУНІКАЦІЙ: НА ПРИКЛАДІ ДЕРЖАВНОЇ
НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
освітньо-професійної програми
«Інформаційна, бібліотечна та архівна
справа»
Шердиць Маргарити Олексіївни

Науковий керівник:
Федотова Оксана Олегівна,
доктор історичних наук, професор
кафедри інформаційної діяльності
Рецензент:
Гавеля Оксана Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри культурології
та міжкультурних комунікацій НАКККіМ

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою добре 74С
Секретар ЕК
« 15 » 06 2023 __ р.

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Система документних комунікацій у працях дослідників.....	8
1.2. Законодавче забезпечення функціонування органів науково-технічної інформації в Україні.....	13
Висновки до розділу 1.....	19
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ	20
2.1. Сутність та види науково-технічної інформації.....	20
2.2. Організація системи органів науково-технічної інформації України.....	25
Висновки до розділу 2.....	31
РОЗДІЛ 3. МІСЦЕ ОРГАНІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ ДОКУМЕНТНИХ КОМУНІКАЦІЙ: (НА ПРИКЛАДІ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ)	33
3.1. Становлення та основні напрями документно-інформаційної діяльності ДНТБ.....	33
3.2. Подальші перспективи розвитку органів науково-технічної інформації України.....	40
Висновки до розділу 3.....	46
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі формування інформаційного суспільства економічний потенціал держав світу залежить, насамперед, від ступеня розвиненості їх інтелектуальної бази, володіння новими знаннями, а також використання технологічних можливостей. Відповідно до того величезну роль відіграє галузь науково-технічної інформації. У масштабах будь-якої країни вона є вкрай важливою, оскільки пропонує новітні дані про місцеві та світові науково-технічні й виробничі досягнення, отримані в ході реалізації науково-дослідної, конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можливо зберегти завдяки застосуванню матеріального носія чи в електронній формі.

Науково-технічна інформація визнається одним з превалюючих напрямів національного розвитку, на підставі чого постійно перебуває під патронатом органів державного управління. В розвинених державах на сьогодні відпрацьовані чіткі механізми державного управління наявними інформаційними системами щодо пошуку, збору та поширення науково-технічної інформації, гарантування умов задля забезпечення можливостей оптимального доступу до інформаційних даних з урахуванням конкретних потреб. Країни пострадянського простору останнім часом також приділяють означеній галузі багато уваги, зважаючи на її подальші перспективи розвитку в системі документних комунікацій стосовно розповсюдження інформації за допомогою документів. Не залишається осторонь цього процесу й Україна, де сформована ціла система науково-технічної інформації, що представляє собою комплекс відповідних органів, регіональних галузевих підрозділів, а також науково-технічних бібліотек, які злагоджено взаємодіють згідно власних повноважень.

Якісне задоволення інформаційних потреб споживачів у науково-технічній інформації потребує системного підходу до організації процесу функціонування галузі науково-технічної інформації, починаючи від її вироблення, аналітико-синтетичного опрацювання, розвитку інформаційних

ресурсів аж до надання можливості мобільного доступу до них, оцінювання ступеня значущості й інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління у напрямі інноваційної діяльності, зорієнтованої на застосування результатів наукових досліджень.

Саме тому обрана нами тема є дуже актуальною, оскільки від результатів діяльності органів науково-технічної інформації в системі документних комунікацій на пряму залежить рівень розвиненості самої держави.

Стан наукової розробленості теми. Аналіз останніх публікацій свідчить, що теоретико-методологічні аспекти функціонування органів науково-технічної інформації у складі документних комунікацій розглядалися в наукових роботах ряду дослідників.

Розробці поняття «система документних комунікацій», її структурним елементам та різновидам документно-комунікаційних систем приділили увагу такі вітчизняні вчені, як: Н. Кушнарєнко, Г. Швецова-Водка, А. Соляник, Ю. Палєха, М. Комова, К. Рєдька та ін. [15; 50; 43; 20–21; 10–11; 39].

Різним аспектам національної системи науково-технічної інформації у контексті економічного розвитку держави приділили увагу М. Єрмошенко [6] та С. Корсунський [13]. У свою чергу Г. Обвінцева звернулася до розгляду питання щодо використання електронних інформаційних ресурсів УкрІНТЕІ та з'ясувала його роль у забезпеченні наукових досліджень і розробок [19].

Дослідники Є. Кириєнко, О. Козєнко, Б. Поклонський зупинилися на важливості патентознавства в галузі науково-технічної інформації [9]. На завданні формування комплексної національної системи інформаційних ресурсів з науково-технічної та економічної інформації в аспекті перспектив сталого розвитку України зупинилися В. Радченко [38] та Є. Семенюка [41].

Велика увага розкриттю вказаної теми приділена також у праці О. Пархоменко, де вчена розглянула науково-технічну інформацію як інтелектуальний капітал країни [23]. До визначення роль даного типу

інформації на шляху переходу України до інноваційного типу розвитку звернулася Л. Шаповалова [48]. Дослідник М. Яворський окреслив важливість функціонування мережі центрів науково-технічної і економічної інформації [51].

Говорячи про вагомий внесок українських науковців у розроблення даної проблеми, необхідно зазначити, що питання документної діяльності органів науково-технічної інформації є достатньо добре висвітленим в українській історичній науці. Проте важливість його аспектів диктує потребу подальшого висвітлення.

Джерельну базу роботи склали: статті з наукових журналів, монографії, навчальні посібники, довідники, а також продовжувані видання (збірники праць). Цінними для написання дипломної роботи стали законодавчі матеріали. У цілому за змістовим наповненням нами були опрацьовані наукові, довідково-енциклопедичні, правові та навчальні видання.

Об'єктом дослідження є система документних комунікацій.

Суб'єкт дослідження документна діяльність органів науково-технічної інформації.

Метою дослідження є вивчення особливостей діяльності органів науково-технічної інформації в системі документних комунікацій.

Відповідно до об'єкта, предмета та мети дослідження поставлено такі **завдання**:

- 1) розглянути систему документних комунікацій на основі аналізу наявних наукових праць;
- 2) охарактеризувати законодавчу базу дипломної роботи;
- 3) висвітлити сутність та види науково-технічної інформації;
- 4) охарактеризувати систему органів науково-технічної інформації України;

5) розкрити етапи розвитку та основні напрями документно-інформаційної діяльності Державної науково-технічної бібліотеки України (далі – ДНТБ);

6) окреслити подальші перспективи розвитку органів науково-технічної інформації України.

Задля вирішення поставленої мети та завдань застосовувалися як загальнонаукові, так і спеціальні **методи дослідження**:

– джерелознавчого пошуку (для формування необхідної джерельної бази дослідження);

– термінологічного аналізу (для уточнення понятійно-категоріального апарату з теми дослідження, визначення базових понять);

– системний (для всебічного висвітлення роботи органів науково-технічної інформації як складової частини системи документних комунікацій);

– аналізу (задля здійснення пізнавального процесу за допомогою розчленування предмета та об'єкта дослідження на окремі елементи);

– синтезу (для з'єднання розрізнених сторін та вичлених характеристик предмета в єдине ціле);

– теоретичного узагальнення (для формулювання відповідних висновків до розділів та загальних висновків наприкінці дипломної праці).

Практичне значення дипломної роботи полягає у тому, що представлені в роботі матеріали, положення і висновки можуть бути використані у навчальному процесі вищих навчальних закладів, зокрема, Маріупольського державного університету під час читання студентам лекцій з дисциплін «Діяльність інформаційних установ», «Документознавство», «Інформаційний менеджмент» та ін.

Отримані в ході дослідження результати можна застосувати для вдосконалення та оптимізації діяльності органів та служб науково-технічної інформації у напрямі документно-інформаційної діяльності.

Апробація результатів роботи. Результати роботи апробовано:

1) на міжнародній науково-теоретичній конференції молодих учених «Культура та інформаційне суспільство XXI століття» (м. Харків, 20-21 квітня 2023 р.); Тема доповіді: «Місце органів науково-технічної інформації в системі документних комунікацій». За матеріалами виступу у співавторстві з науковим керівником підготовлено тези доповіді.

Публікації.

1) Федотова О.О., Шердиць М.О. Місце органів науково-технічної інформації в системі документних комунікацій. Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. молодих учених, 20–21 квітня 2023 р. У 2 ч. Ч. 2 / За ред. Н. Рябухи та ін. Харків : ХДАК, 2023. С. 199-201.

Структура дипломної праці продиктована її метою і завданнями. Вона складається із вступу, трьох розділів по 2 параграфи в кожному, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Загальний обсяг дипломної праці складає 56 сторінок, основний текст – 49 сторінок. Список використаних джерел становить 53 позиції.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.2. Система документних комунікацій у працях дослідників

В сучасному соціумі суттєво зростає роль документної комунікації, оскільки вона є однією з найбільш важливих підсистем існуючих комунікацій. Саме вона забезпечує процес взаємообміну інформаційними даними між членами суспільства шляхом застосування документних джерел. Документна комунікація сприяє циркулюванню різнопланової інформації завдяки підготовці, збереженню й поширенню документів.

Слід зазначити, що документна комунікація виникла впродовж конкретного історичного періоду еволюції людського суспільства і на сьогодні включає усі галузі життєдіяльності. Специфіка сучасного документознавства на сьогоднішній день заключається у масштабному впровадженні інформаційних систем обробки та друкування документації, потребі ураховувати правила та норми діючих державних стандартів у даній сфері, застосуванні інтелектуальних засобів роботи з матеріалами.

Відповідно до вказаних аспектів зростає значення документної комунікації як значущої підсистеми існуючих соціально-комунікаційних процесів.

Проблемними аспектами вивчення документно-комунікаційної системи переймалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, як от: Н. Кушнарєнко, Г. Швецова-Водка, А. Соляник, Ю. Палєха, М. Комова, К. Рєдька, Ю. Столяров та ін. [15, 50, 43, 20-21, 10-11, 39, 44].

Зауважимо, що єдине універсальне визначення терміна «система документної комунікації» у наукових джерелах відсутнє. У цілому такі терміни, як «документная комунікація», «система документних комунікацій», «документо-комунікаційна система» вважаються засадничими для української науки про документ та перебувають на етапі активного становлення й розвитку.

Ключовим поняттям «документ» є певний матеріальний об'єкт, на якому зафіксовані соціально значимі інформаційні дані, що дає можливість

зберігати її, та безперешкодно передавати у часі тй просторі одночасно з самим матеріальним носієм [50].

Як зазначає Ю. Палеха, в ході комунікаційних процесів можуть реалізовуватися такі функції документа, як:

- 1) управлінсько-регулятивна;
- 2) інформативна;
- 3) кумулятивна;
- 4) емотивна;
- 5) гносеологічна;
- 6) правова;
- 7) загальнокультурна;
- 8) пам'яткова та ін. [20].

На сьогодні найбільш поширеними є декілька трактувань змісту документної комунікації в контексті її теоретико-концептуального та практичного розуміння. Власне під комунікацією як такою мається на увазі процес взаємообміну інформацією між учасниками інформаційно-комунікаційного процесу [22].

При тому під інформацією розуміємо відомості про певні об'єкти і явища навколишньої реальності, їхні параметри, риси й стан, зорієнтовані на передання їх під час здійснення соціального комунікування. В ході комунікування дослідники виокремлюють такі головні елементи:

- 1) індивід-комунікант (виступає ініціатором-відправником певного документного повідомлення, початківцем комунікаційного процесу);
- 2) комунікат (представляє собою конкретне зафіксоване на матеріальному носієві документне або виражене у знаковій формі повідомлення);
- 3) комунікаційний канал (є засобом передання інформаційних відомостей);

4) особа-реципієнт (являє собою індивіда – одержувача переданого повідомлення, кому адресована надіслана інформація, та який певним чином інтерпретує отримані дані);

5) зворотний зв'язок (передбачає рефлексію на одержане повідомлення та відповідну реакцію).

Інформаційні дані потребують належних допоміжних засобів для їх належного передання й застосування. Отже, інформаційні відомості передаються шляхом використання природних мов людини або штучно створених мов програмування.

Під час передання інформації людина-комунікант здійснює кодування інформації знаково-кодовим способом або за допомогою криптографічних методів. У свою чергу отримувач-реципієнт провадить її декодування внаслідок відповідного розшифрування [10].

Для результативного існування комунікації основоположним фактором є обов'язкова наявність зворотнього зв'язку. Тобто, отримувач має певним чином реагувати щодо одержаної інформації. Між тим, як зауважує дослідник Ф. Шарков, зацікавленість у повідомленні напряду зумовлена рядом факторів, таких, як:

- змістове наповнення повідомлення;
- доступність переданої інформації;
- місце й час одержання відомостей;
- тираж публікації;
- мова передачі;
- стиль викладу [49].

Маємо зазначити, що документна комунікація сформувалася на конкретному етапі соціальної еволюції людського соціуму і тепер поширюється на усі галузі життєдіяльності. Зростанню масштабів застосування документної комунікації суттєво сприяє процес інформатизації суспільства внаслідок науково-технічного прогресу, який включає багатопланові аспекти, що стосуються виробничо-економічної, науково-

освітньої, державно-управлінської, фінансово-правової, комп'ютерно-технологічної, кредитно-постачальної сфер документування інформації як внутрі установ, так і на міждержавному рівні.

Важливим на сьогодні є те, що вдосконалення інформаційних технологій, існуючих засобів документування та розростання каналів передачі інформації сприяють постійному розширенню документного середовища ноосфери, на основі чого відбувається поповнення, оновлення й збагачення національних документних ресурсів [50].

З точки зору К. Редьки, специфіка та ознаки каналу в документальній комунікації дещо різняться, як от: документне джерело може виступати каналом передання інформаційних відомостей; окремі суспільні інституції також є засобами передання документів; документальні повідомлення, зафіксовані у документній формі, аналогічно виконують функції каналу [39].

Таким чином, каналами документальній комунікації справедливо вважати й соціальні інституції та самі системи, за допомогою яких передаються документні джерела.

З метою реалізації окреслених цілей у напрямі розширення обсягів використання документної комунікації, необхідно:

- по-перше, вдосконалити документно-комунікаційні системи на рівні конкретної організації;
- по-друге, сприяти процесу підвищення суспільної ролі інформації;
- по-третє, стимулювати поширення вже створених документних джерел у режимі реального часу шляхом надання інформації чи послуг довідкового обслуговування з урахуванням інформаційних потреб користувачів.

Характерним є те, що брак чи нестача певної складової частини чи елементу інфраструктури документної комунікації загрожує суттєвим падінням результативності та гальмуванням темпів передання інформаційних даних споживачам, у тому числі, й надзвичайно уповільнює й перешкоджає

розвиткові наукової, освітньої, економічної, виробничої, управлінської галузей.

Ю. Палеха також вводить поняття «документаційно-інформаційна система комунікацій». До неї він зараховує усі комунікації, які мають місце в ході життєдіяльності соціуму (господарсько-економічній, фінансовій, правничо-діловій та природничій галузях) [20].

Дослідниця А. Соляник запропонувала класифікувати документальні системи на:

- 1) генеративні;
- 2) транзитні;
- 3) термінальні [43].

Розглянемо кожну з них більш детально. До категорії генеративних документних систем комунікації вона відносяться ті системи, що обумовлюють процес підготовки й створення документації (різні авторські колективи, науково-дослідні інституції, навчальні заклади різних типів, видавництва, редакції засобів масової інформації, прес-агентства, інформаційні агенції, друкарні, ІТ-компанії, теле/радіокомпанії, студії звукозапису та студійні комплекси тощо).

Наступні, транзитні документальні системи призначені забезпечити безпосереднє циркулювання документів, їх поточний рух і процес транспортування (репрезентовані усілякими посередницькими агенціями, фірмами-посередниками, центрами послуг електронної доставки документів, підприємствами книготоргівлі, поштовими відділеннями, кур'єрськими сервісними представництвами, Інтернет-провайдерами та ін.)

Розряд термінальних документальних систем комунікації представляють системи, зорієнтовані на збір та збереження документних джерел та організацію їх практичного застосування (включають бібліотечні, архівні та музейні установи, органи науково-технічної інформації, представників комп'ютерного сервісного обслуговування, аудіо/відеотеки та ін.) [43].

Загалом під документною комунікаційною системою мається на увазі підсистема соціальної комунікації, яка сприяє забезпеченню процесу підготовки, опрацювання, збереження, розповсюдження й поширення документних інформаційних даних у соціумі [50]. Таким чином, документ виступає засобом безпосередньої передачі інформації (у випадку його розуміння як частини комунікаційного процесу загалом), чи документних джерелом інформації (з точки зору одержувача).

Підкреслимо, що документно-комунікаційна система провадить інформаційне обслуговування фактично усіх галузей людської діяльності. Сама система включає в себе низку спеціалізованих суспільних інституцій у бібліотечно-бібліографічній, редакційно-видавничій, науково-технічній, інформаційній сфері. Відповідно до цих напрямів функціонують профільні установи з питань надання документних послуг: бібліотеки, інформаційні агенції, інформаційні центри, прес-агентства, редакції газет/журналів, видавництва тощо.

Отже, за результати дослідження можна підсумувати, що цілком доцільно розглядати роботу органів науково-технічної інформації під кутом зору документних комунікацій, оскільки вони безпосередньо є неодмінними складовими елементами окреслених систем.

1.2. Законодавче забезпечення функціонування органів науково-технічної інформації в Україні

Функціонування органів науково-технічної інформації в Україні регламентується цілою низкою законодавчих актів. Розглянемо основні з них. Велике значення для потенційного розвитку системи науково-технічної інформації у нашій державі мав Закон України «Про інформацію» [31], датований 2 жовтня 1992 р. Основні положення даного документа стосуються організації й налагодження інформаційних відносин, що мають місце у всіх галузях життєдіяльності як соціуму, так і країни загалом, в ході отримання, затосування, розповсюдження, а також збереження інформації.

Цим актом регулюються головні нормативно-правові засади у вказаних напрямках та зафіксовано загальне право індивіда на вільне одержання інформаційних відомостей. Закон визначає поняття системи інформації, її джерела, конкретизує правовий статус комунікантів інформаційних відносин, обумовлює режими доступу до інформаційних відомостей. Досить важливим є те, що документом передана охорони даних, а також захист громадян і суспільства від можливого впливу недостовірної інформації.

У законі надано визначення низці основних понять, як от: «інформація», «інформаційна діяльність», «державна інформаційна політика», «документ». Прописано також основні різновиди інформації та її джерела. До того ж, окреслюються суб'єкти та об'єкти інформаційних відносин.

Згідно зі статтею 38 цього нормативно-правового акту, інформація виступає правовим об'єктом власності фізичних, юридичних осіб, а також держави. Загалом інформація може бути ним як у повному обсязі, так і звуженим об'єктом виключно у сенсі володіння, використання чи розпорядження. Сам власник інформації стосовно до об'єктів своєї власності може провадити будь-яку діяльність, що не виходить за рамки законності.

Головними підставами для закріплення права власності суб'єктів і держави на інформацію є:

- можливість створення будь-якої інформації власними зусиллями і за власний рахунок;
- заключення відповідного договору на створення інформації;
- договір, у якому зафіксовані умови передачі права власності на володіння інформацію, будь-яким іншим особам-користувачам [31].

Відповідно до Закону «Про інформацію» вперше науково-технічну інформацію було на правовій основі виокремлено на рівні самостійної інформаційної галузі [7]. Це дозволило закласти законодавче підґрунтя для подальшого розроблення й прийняття 25 червня 1993 р. Закону «Про

науково-технічну інформацію» – найважливішого правового документа у вказаній сфері [33].

Даний акт визначив базові параметри реалізації державної політики у сфері науково-технічної інформації, зокрема критерії її розроблення й провадження з урахуванням науково-технічного та соціально-економічного векторів розвитку країни в сучасних умовах. Безпосередньою метою вказаного документа виступає формування у нашій державі належної правової бази задля отримання та подальшого застосування науково-технічної інформації. Законом чітко врегульовано процедурні аспекти економіко-правових взаємовідносин між фізичними особами, юридичними суб'єктами та державою, спричинених підготовкою, створенням, отриманням, використанням й розповсюдженням науково-технічної інформації, а також результатами міжнародного співробітництва [33].

Законодавчий акт встановлює терміносистему щодо цієї галузі, регламентує національну систему науково-технічної інформації, описує основи функціонування ринку науково-технічної інформації, засади державної політики та міжнародного співробітництва у сфері науково-технічної інформації.

Правовий режим науково-технічної інформації прописаний згідно з цим Законом, також конкретизований іншими законами й міжнародними договорами України, узгодженими Верховною Радою як обов'язкові до виконання.

За положеннями закону «Про науково-технічну інформацію», національна система науково-технічної інформації доцільно розглядати у якості складової частини інформаційної інфраструктури соціуму, зорієнтованої на успішне провадження національної політики в даному напрямі. З точки зору структурної організації національна система науково-технічної інформації включає в себе низку усіляких інформаційних підрозділів та різнопланових форм їх правової взаємодії у процесі збирання,

опрацювання, оброблення, зберігання й поширення різновидів науково-технічної інформації та патентних документів.

У свою чергу діяльність центрів науково-технічної та економічної інформації визначена як вищезгаданим актом, так і Законом України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14 вересня 2006 р. [29]. Ним врегульовані економіко-правові й організаційно-фінансові основи державного контролю за функціонуванням галузі трансферу передових технологій. Документ покликаний сприяти:

- забезпеченню максимально ефективного застосуванню науково-технічного та інтелектуального потенціалу нашої держави;
- підвищенню рівня технологій виробництва продукції;
- вдосконаленню систему охорони майнових прав на українські технології та їх частини на терені країн, де реалізується їх застосування;
- розширенню масштабів міжнародного науково-технічного співробітництва у даному напрямі.

Необхідно зауважити, що врегулювати галузь науково-технічної інформації також покликаний ще один закон – «Про наукову та науково-технічну діяльність» від 25 грудня 2015 р. [34]. Нормативний акт містить трактування організаційно-правових та фінансових положень провадження і розвитку різновидів науково-дослідної і науково-технічної діяльності, закладає підвалини для задоволення найважливіших потреб соціуму і держави у розвитку інформаційно-комунікаційних технологій через налагодження взаємодії освіти, науки, бізнесових і владних структур.

Загалом науково-технічна інформація як специфічний продукт розумової, творчої діяльності виступає об'єктом право власності. Відповідно, відносини, які передбачають її придбання, збереження, опрацювання, перероблення, використання і розповсюдження, прописані діючими законами. Так, наприклад, Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 року вміщує визначення відносин, що стосуються набуття, реалізації, а також захищеності особистих немайнових/майнових

авторських чи суміжних прав, та аналогічно стосовно особливого роду прав, які мають відношення до галузі авторського права чи можливих суміжних прав [27].

До розряду основних надбань науково-технічної творчості можна віднести: здобутки і наукові винаходи в усіх сферах діяльності індивіда; корисні моделі, засвідчені відповідним патентом; промислові зразки як результат художнього конструювання виконавця, які законодавчо врегульовані наступними документами: у першу чергу, законами «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 2003 р. [36] та «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р. [37]. У них окреслено відносини, що мають місце внаслідок набуття й реалізації правовласності на вітчизняні винаходи, корисні моделі та промислові зразки.

Велике значення для вивчення роботи органів науково-технічної інформації мають також і законодавчі акти, де конкретизовані різні аспекти діяльності інформаційних установ. Згідно з тим потрібно згадати Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» [35], датований 24 грудня 1993 р., у якому йдеться про відносини, зумовлені потребами створення, поповнення, обліку, збереження і використання Національного архівного фонду, а також іншими проблемами архівної справи. Так, даний документ:

- вміщує положення про Національний архівний фонд та етапи й процедури щодо його формування;
- закріплює права власності держави на матеріали Національного архівного фонду;
- обумовлює порядок обліку, збереження та застосування документних джерел Національного архівного фонду;
- закладає основи системи забезпечення роботи архівних установ, а також налагодження міжнародної співпраці в архівній галузі.

Значущим для розвитку науково-технічної інформації є також Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27 січня 1995 р. [28]. У

ньому окреслений статус бібліотек, правові засади їх функціонування, основи організації вітчизняної бібліотечної справи. Даний акт декларує право безперешкодного, вільного доступу до усіх видів інформації, отримання знань, долучення до найкращих здобутків і цінностей вітчизняної та світової духовної культури, документів, що зберігаються в бібліотечних фондах. Документом прописані:

- базові положення державної політики України в бібліотечній сфері;
- чіткий порядок створення, реструктуризації та ліквідації бібліотечних установ;
- процедури організації й комплектування бібліотечних фондів;
- головні обов'язки та права бібліотек;
- права фізичних громадян, підприємств, організацій на вільне бібліотечне обслуговування й надання інформаційних послуг;
- порядок фінансування бібліотек тощо.

Досить важливим є також Закон України «Про інформаційні агентства», прийнятий 28 лютого 1995 р., оскільки він окреслює правові засади роботи інформаційних агентств на вітчизняному інформаційному ринку, та питання їх міжнародної співпраці [30].

У межах вказаного закону під інформаційним агентством мається на увазі зареєстрований в Україні (згідно з діючим законодавством) певний суб'єкт інформаційної діяльності. До таких суб'єктів можна зарахувати певні інституції, установи (інформаційне бюро, інформаційне представництво, корпункт, прес-агенція тощо), які репрезентують у нашій країні державне або недержавне інформаційне агентство, зафіксоване в якості юридичної особи з урахуванням вимог чинного законодавства конкретної держави, що функціонують у сфері інформації згідно із законом «Про інформацію» та згаданим вище законодавчим актом.

Ураховуючи статті означеного документа, головною діяльністю інформаційних агенцій виступає збір, оброблення, створення, збереження, підготовка інформаційних даних для їх розповсюдження, популяризації, а

також випуск та поширення інформаційних продуктів. Видання та розповсюдження ними готової інформаційної продукції задля одержання очікуваного прибутку виступає підприємницькою діяльністю у даній галузі й провадиться на базі представленого акту та діючого законодавства. Серед вказаних положень у документі наведений реєстр усіх суб'єктів діяльності, тобто працюючих інформаційних агенцій, та окреслений їхній статус.

Висновки до розділу 1.

Отже, за результатами розгляду особливостей документної комунікації можна підсумувати, що вона виступає важливим елементом або підсистемою соціальної комунікації підприємства. Її роль посилюється тим фактом, що документна комунікація у повному обсязі забезпечує передачу інформаційних даних, фіксованих у документних джерелах, зокрема, сприяє її збереженню, розповсюдженню та популяризації.

Під впливом досягнень науково-технічного прогресу документні комунікації зазнають систематичного вдосконалення, оскільки виникають інноваційні засоби запису й відтворення інформації, розробляються новітні форми матеріальних носії, впроваджуються революційні комп'ютерні технології, сучасні апаратно-програмні продукти, засоби криптографічного захисту інформації тощо. Наслідки активного розвитку форм електронного комунікування спричиняють зміну документної комунікації. Стійкий зв'язок цих елементів комунікування зумовлює перспективи їх подальшої еволюції у якості найважливіших частин комунікації соціуму.

На основі аналізу законодавчо-правових документів можливо зробити висновок, що у нашій державі сформована достатньо широка вітчизняна законодавчо-правова база, що регламентує процеси створення науково-технічної інформації та документації, а також процеси організації роботи з нею. Діяльність інформаційних установ, орієнтованих на роботу з науково-технічною інформацією, регулюється спеціалізованими нормативно-правовими актами.

РОЗДІЛ 2. НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

2.1. Сутність та види науково-технічної інформації

Основою інформаційного суспільства, як якісно нової стадії соціально-економічного розвитку провідних країн світу, є створення економіки, що базується переважно на генерації, розповсюдженні та використанні знань. Відмінною особливістю цієї стадії є зміна характеру праці таким чином, що більшість працівників займаються виробництвом, зберіганням, переробкою та реалізацією інформації. Зростає частка нематеріальних активів у засобах суб'єктів реального сектора економіки.

Промислово розвинений світ впритул приступив до формування інноваційного суспільства. Науково-технічна інформація – це необхідний компонент інноваційного розвитку реального сектору економіки будь-якої країни. Грамотне та вміле її застосування дозволяє використовувати накопичені знання людства у будь-якій галузі. Науково-технічну інформацію можна порівняти з фундаментом, на якому споруджується будівля науково-технічного прогресу.

У цьому аспекті розглянемо визначення дефініцій «науково-технічна революція». Під науково-технічною інформацією розуміємо певні дані, що стосуються національних і світових здобутків у науково-технічній та виробничій галузі, отримані впродовж науково-дослідної, науково-проектної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської роботи, що можна зафіксувати на фізичних носіях чи в електронній формі [33].

Крім прописаних у законі даних, вчений Є. Кириєнко зараховує до категорії науково-технічної інформації також передовий виробничий досвід, напрацьований раціоналізаторами-винахідниками [9].

Між тим, інші вчені, розуміють науково-технічну інформацію як певну сумарну кількість знань з питань науково-технічного прогресу та виробничих досягнень. Однак дане трактування вміщує занадто широкий змістовий

аспект і одночасно звужує науково-технічні відомості виключно до рівня знань, не беручи до уваги дані, потрактовані у законі [25].

Треба зауважити, що науково-технічна інформація включає у себе усі одержані в ході провадження науково-дослідної, науково-інформаційної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничо-практичної й громадської роботи наслідки та результати, збережені на матеріальних носіях, які гарантують їх численне відтворення, застосування й розповсюдження [33].

Таким чином, наукову інформацію можна розглядати у широкому контексті. З такої позиції вона є одержуваною внаслідок гносеологічного вивчення логічною інформацією, що достовірно віддзеркалює явища, події й закономірності природних, суспільних явищ, людської мисленневого процесу й застосовується у практиці соціально-історичної діяльності [46].

Наведене вище розуміння терміна ураховує найголовніші параметри науково-інформаційних відомостей, а саме:

- конкретно науковою вважається тільки та інформація, яка була одержана внаслідок дослідження базових законів еволюції природи, соціуму і людського мислення (підґрунтя останнього формує виробнича, наукова, природнича практика тощо, а також виробничі функції членів суспільства);

- далеко не всі інформаційні дані в ході пізнавальної роботи можна віднести до розряду наукових (емоційно-чуттєве пізнання явищ, предметів навколишнього світу дозволяє скласти судження виключно про їх зовнішні характеристики дає уявлення лише про окремі, зовнішні сторони). Саме тому задля реалізації отриманих знань на практиці потрібно ще й розкриття внутрішньої суті означених явищ, чому безпосередньо допомагає володіння навичками абстрактного та логічного мислення. Власне у цьому міститься основна відмінність наукової інформації від тієї, що отримана на емпіричному рівні, та являє собою першопочаткові, сирі дані;

- існує потреба у прийнятному, раціональному відбитті явищ наколишньої дійсності (з цього приводу доведення чи спростування певних

припущень, з'ясування адекватної ролі концепцій являється доволі важким питанням, що ураховує специфіку умов на різних етапах еволюції людства;

– інформація наукового характеру має виключно застосовуватися лише в ході історичного розвитку соціуму, завдяки чому підтверджується її правильність.

Деякі вчені доповнили окреслене визначення наукової інформації щодо гіпотетичної можливості застосування інформаційних відомостей з метою прогнозування тенденцій розвитку навколишньої реальності та її можливого перетворення, що зумовлює потребу фіксування отримуваних у ході пізнавальної діяльності інформаційних даних на рівні точно сформульованих наукових дефініцій [46].

Між тим, потрібно розмежовувати наукову інформацію та поняття наукових знань, оскільки у формі знань інформаційні дані вже мають узагальнену, системну форму і виявляють себе на рівні теоретичних понять.

За результатами розглянутого аспекту видно, що наукові знання уособлюють лише окрему частину наукової інформації.

На певному етапі еволюції суспільства поняття «наукова інформація» та «науково-технічна інформація» взагалі сприймалися як різнопланові терміни, зараховуючи науково-технічний різновид чітко до відповідної сфери. Однак надалі вказані дефініції стали застосовуватися як аналогічні. Така тенденція пояснюється тим, що інформаційні відомості, одержані й застосовані у технічній галузі, неодмінно використовуються і в науковій, що на сьогодні спричиняє їх вживання в однаковому значенні. На практиці переважає застосування науково-технічного трактування означеного терміна.

Сьогодні дуже розповсюджені точка зору стосовно розуміння науково-технічної інформації не лише як інформаційного ресурсу, але й товарної продукції інформаційного ринку. Ряд вчених висловлюють думки на предмет того, що даний різновид інформації не можна відносити до категорії товарного продукту, оскільки її можна розглядати у сенсі товару зі

специфічними якостями. На нашу думку, така позиція є правильною, оскільки до особливих параметрів даної інформації відносяться такі:

- виступає продуктом людської праці;
- має здатність фігурувати у процесі купівлі-продажу, тобто, товарно-грошових відносин;
- має ринкову вартість.

Таким чином, у статусі товару наукова інформація задовольняє потреби споживачів стосовно її продажу та отримання прибутку.

З іншого боку, створювана не для комерції, науково-технічна інформація, надалі активно застосовується різноманітними посередницькими підприємствами у комерційних цілях.

Спробі оцінювання даного різновиду інформації у якості товару допомагають інші ознаки, а саме:

- 1) ресурсна невичерпність;
- 2) критерій цінності;
- 3) можливість багаторазового застосування;
- 4) тиражованість;
- 5) обумовленість результативності рівнем її застосування.

Цікаво, що внаслідок обмінних операцій інформація у розумінні наслідків науково-технічної роботи, має здатність передаватися як чиясь інтелектуальна форма власності. Внаслідок того зацікавлена особа-покупець одержує право використання її специфічних особливостей, у той час як правовласність залишається у потенційного продавця інформаційних відомостей. Матеріальна форма носія інформації якраз і зумовлює розгляд його у сенсі товарного продукту. Сама ж форма репрезентації науково-технічних даних передбачає документальний та фактографічний формати. Утім, незалежно від форми представлення, інформаційні відомості мають бути семантично доступними для розуміння й сприйняття чи прагматичними – відповідати суті та завданням щодо прийняття певних дій за різних умов і ситуацій. Однак інформація про стан виробничого процесу як вид

фактографічних даних, що застосовується підприємцями-економістами з метою генерування важливих поточних рішень, не має відношення до науково-технічних відомостей.

У науковій літературі науково-технічна інформація типологізується за наступними параметрами:

- 1) за способом фізичного сприйняття (візуальна, звукова, відчутна);
- 2) за основною формою наведення (текстова, графічна, образотворча);
- 3) за типовою характеристикою (фактографічна та концептуально-фактографічна);
- 4) за головним призначенням (масова й спеціальна);
- 5) за способом поширення (опублікована та неопублікована);
- 6) за ступенем аналітико-синтетичного опрацювання (первинна та вторинна);
- 7) за сферами застосування у діяльності людей (біологічна, географічна, екологічна, політична, ідеологічна, культурологічна, історична, медична, промислова, сільськогосподарська, мистецька, будівельна тощо);
- 8) за режимом доступу (відкрита та закрита), даний тип відомостей зараховується до відкритих (у разі, якщо законодавчо не обмежується) [31].

Беручи до уваги властивості науково-технічної інформації, з метою забезпечення її розробників, у цивілізованих державах світу сформована система захисту прав інтелектуальної власності, а також можливих нагород. Через означені якості, щоб захистити інтереси розробника, створюється ціла система захисту інтелектуальних прав і винагород у сфері наукової творчості. Вказані різновиди даного типу охороняються та мають захист на державному рівні. Дані, захист яких не передбачений охоронною документацією, охороняються на правовій основі. При тому інформація, що є нерозкритою, обов'язково супроводжується захистом у формі патентної документації та відповідних свідоцтв, підтверджуючих право інтелектуальної власності. Існує також категорія нерозкритих інформаційних відомостей, що не

передбачають видачу на них охоронних документів. Втім, вони аналогічно мають бути захищені відповідно до встановлених норм права.

2.2. Характеристика системи органів науково-технічної інформації України

В умовах прискороного розвитку ринкових відносин відбувається суттєве збільшення обсягів інформації, яка циркулює в інформаційному просторі держави. Це спричиняє виникнення певного дисонансу між самим процесом створення інформації та реальними можливостями щодо її обробки й подальшого використання.

На сьогодні здійснюється інтенсивне накопичення науково-технічної інформації, що зумовлює активізацію пошуку нових форм, шляхів опрацювання, а також застосування інформаційних матеріалів задля поліпшення орієнтації науковців у величезних масивах даних. Надати допомогу у цій сфері мають органи науково-технічної інформації.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про науково-технічну інформацію» вітчизняну систему науково-технічної інформації формують:

- 1) профільні державні установи, організації;
- 2) державні органи, що провадять роботу у даній галузі, бібліотечні установи наукового та науково-технічного профілю;
- 3) підприємства різних форм власності, завданням функціонування яких окреслюється інформаційне забезпечення потреб народного господарства, а також громадян країни [33].

Налагоджена робота вказаних елементів національної системи науково-технічної інформації забезпечується на базі взаємообумовленого розподілу повноважень у напрямку її збирання, концентрації, перероблення, організації зберігання, розповсюдження та безпосереднього застосування.

Головними завданнями системи науково-технічної інформації України на сучасному етапі окреслюються:

– створення на базі національних і світових джерел спеціалізованих довідково-інформаційних фондів документації, до яких входять бази/банки даних, а також забезпечення інформаційних потреб індивідів та юридичних суб'єктів;

– отримання, опрацювання, оброблення, збереження, розповсюдження й застосування інформаційних даних, переданих в ході науково-дослідних, науково-конструкторських, дослідно-конструкторських, проектно-технологічних, виробничих, громадських робіт суб'єктів діяльності;

– забезпечення надходження до країни, оброблення, збереження і розповсюдження триманої зарубіжної науково-технічної інформації шляхом дослідження тенденцій розвитку та потреб світового ринку інформації;

– складання різноманітних аналітичних документів, нагально необхідних задля прийняття органами державної влади на усіх рівнях максимально ефективних управлінських рішень за усім колом проблем науково-технічного, промислово-економічного й соціального розвитку України;

– ведення аналітико-синтетичного оброблення первинних документів, проведення реферування вже опублікованої і не опублікованої на терені держави науково-технічних та економічних інформаційних даних, розширення спектру пропонованої інформаційної продукції та надаваних інформаційних послуг;

– розробка, створення й активне застосування останніх технологічних інновацій у науково-інформаційній сфері;

– здійснення пропагування науково-технічних знань, забезпечення впровадження останніх досягнень науки і техніки, передового вітчизняного і зарубіжного досвіду;

– допомога у створенні мережі профільних установ (бібліотек, інформцентрів) з метою надання послуг у процесі освітньої, виробничо-практичної, наукової діяльності тощо).

Державна система науково-технічної інформації України являє собою цілий комплекс відповідних органів, регіональних галузевих підрозділів, а також науково-технічних бібліотек, що налагоджено взаємодіють відповідно до власних повноважень.

Проблемами інформаційного забезпечення в загальнодержавному масштабі займається Український інститут науково-технічної і економічної інформації (УкрІНТЕІ). Він покликаний провадити:

- 1) державну реєстрацію та поточний облік розпочатих, проваджуваних і завершених науково-дослідних і дослідно-конструкторських несекретних робіт, а також усіх захищених в Україні дисертаційних праць;
- 2) складання й надання стосовно до запитів фірм, підприємств, органів державної виконавчої влади різних видів інформаційних матеріалів;
- 3) формування й поповнення документних фондів, електронних баз і банків даних;
- 4) підготовку і випуск сигнальної інформації;
- 5) забезпечувати міждержавний обмін інформаційними даними [42].

По регіонах ця робота реалізується центрами науково-технічної інформації, Харківським ЦНТЕІ, Одеським інноваційно-інформаційним центром «ІНВАЦ», а також відповідними службами у складі низки закладів вищої освіти.

З урахуванням галузевої специфіки дану роботу провадять: державна наукова установа Укрмедпатінформ, відкрите акціонерне товариство Укрметалургінформ, Черкаський державний науково-дослідний інститут техніко-економічної інформації в хімічній промисловості, Науково-дослідний інститут (ДП «Науканафтогаз») [6].

Для організації належного рівня опрацювання патентних і нормативно-технічних матеріалів в окрелених установах впроваджено відповідні системи їх обліку та державної реєстрації. Власне бібліографічний облік українських видань на рівні держави реалізує Книжкова палата України.

На сьогодні УкрІНТЕІ виступає основною науково-дослідною інститутом цієї держави з проблемних аспектів науково-технічної й промислово-економічної інформації, експертно-інноваційної діяльності. Це державна, бюджетна установа, яка знаходиться у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки України.

Даний інститут був утворений 2015 р. на базі об'єднання Українського інституту науково-технічної і економічної інформації та Державного інституту науково-технічної та інноваційної експертизи.

Структурно УкрІНТЕІ формують такі наукові підрозділи:

- прогнозний-аналітичне інформаційне відділення;
- відділ аналізу електронних ресурсів;
- відділ провадження маркетингових досліджень та інші [19].

Згідно з урядовими директивами інститут реалізує функції Центру державної реєстрації науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій.

Інституція на сьогодні є учасником Національної науково-технологічної платформи – координаційного центру досліджень у галузі так званої «зеленої» економіки.

УкрІНТЕІ також виступає основною організацією із забезпечення функціонування Національного інформаційного центру зі співробітництва з Європейським Союзом у сфері науки і технологій (Інформцентр ЄС), головною функцією якої окреслюється допомога в імплементації рамкової програми з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» [45].

У цілому УкрІНТЕІ пропонує споживачам:

- 1) різнобічні інформаційні послуги з науково-технічних, економічних, інноваційних проблем тощо;
- 2) проведення тематичного й фактографічного інформаційного пошуку в базах згідно з інформаційними запитами користувачів;
- 3) надання інформаційних відомостей із законодавчих, науково-технічних, економічних питань;

- 4) інформування щодо прийняття нагальних стратегічних рішень у науково-технічній та економічній галузі;
- 5) забезпечення користування науково-інформаційними друкованими матеріалами;
- 6) надання комплексу видавничо-поліграфічних послуг;
- 7) представлення широких послуг з підготовки і проведення різних науково-технічних форумів;
- 8) надання можливості актуальних форм участі у заходах, ініційованих інститутом [45].

Пріоритетним напрямом наукової роботи інституції можна вважати забезпечення теоретико-практичного підґрунтя системи інформаційно-аналітичного забезпечення повноцінного розвитку України у сфері наукових технологій та інновацій. Фактично установа на державному рівні відповідно до покладених на неї повноважень здійснює керування усієї системою науково-технічної інформації. До неї також відноситься й Державна науково-технічна бібліотека, а також профільні регіональні центри науково-технічної і економічної інформації.

Значним досягненням роботи установи є створення автоматизованого інформаційного фонду науково-дослідних, конструкторських, дослідно-конструкторських праць, а також захищених на терені України дисертацій. Даний фонд на сьогодні є досить цінним надбанням держави, оскільки вміщує більш як 100 тис. науково-технічних матеріалів [45].

Якісне задоволення інформаційних потреб споживачів у науково-технічній інформації потребує системного підходу до організації процесу функціонування галузі науково-технічної інформації, починаючи від її вироблення, аналітико-синтетичного опрацювання, розвитку інформаційних ресурсів аж до надання можливості мобільного доступу до них, оцінювання ступеня значущості й інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління у напрямі інноваційної діяльності, зорієнтованої на застосування і комерціалізацію конкретних результатів наукових досліджень [23].

Підрозділи науково-технічної інформації зазвичай займаються реферуванням на підставі проведення аналізу першоджерел, підготовкою аналітичних оглядів, індексуванням, науково-перекладацькою діяльністю. До їх функцій також відноситься складання бібліографічних описів, анотування видань, оскільки означені органи виконують роботу з формування відповідного довідкового апарату (системи каталогів, картотек, баз/банків даних). Слід зауважити, що вони також готують до публікації цілу низку різноманітних інформаційних матеріалів, серед яких актуальними є реферативні збірники, журнали; експрес-інформаційні випуски (видання інформаційного чи реферативного типу, що містить розширені або зведені реферати найбільш важливих опублікованих чи неопублікованих закордонних та вітчизняних матеріалів, де включені важливі інформаційні дані щодо останніх наукових відкриттів, ідей, новітніх підходів, винаходів у науково-технічній сфері).

Слід зазначити, що державні центри науково-технічної і економічної інформації регіонального рівня є суттєвою складовою апарату управління науково-інноваційною діяльністю, а також частинами інноваційних систем регіонів. Фактично усі вони задіяні у програмних проектах науково-технічного та соціально-економічного спрямування та опановують новітні форми інформаційно-аналітичної роботи.

У свою чергу регіональні центри науково-технічної інформації займаються:

- формуванням на місцевому рівні спеціалізованих інформаційних фондів, що за своїм тематичним наповненням сприяють розв'язанню соціальних, економіко-промислових, науково-технічних питань;
- створенням відповідних галузевих баз і банків даних;
- провадженню інформаційного забезпечення важливих науково-технічних проектів у сфері науково-технологічної діяльності.

Підрозділи наукових і науково-технічних бібліотечних установ, органів науково-технічної інформації займаються створенням та формуванням

фондів певних документів науково-технічного спрямування. Згадані бібліотеки здійснюють формування національних інформаційних ресурсів у вигляді друкованих видань (неперіодичних, періодичних, продовжуваних), а також іншої документації (науково-технічні переклади, депоновані рукописи, та ін.). Між тим, відділи органів науково-технічної інформації формують довідково-інформаційні фонди шляхом комплектування їх спеціалізованою документацією (звітною науково-технічною з науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, патентною, нормативно-технічною, промисловими каталогами, патентною та асоційованою тощо).

Висновки до розділу 2

Отже, в Україні з метою задоволення інформаційних потреб державної влади, фізичних і юридичних осіб створено відповідні інформаційні служби з мережами, базами і банками даних, які загалом формують систему органів науково-технічної інформації.

Система органів науково-технічної інформації в Україні має власні традиції, значний практичний досвід і напрацювання. Загалом її склад представлений спеціалізованими інформаційними інституціями й службами-розробниками інформаційних відомостей, мережею науково-технічних бібліотек (без урахування їх статусу і відомчого підпорядкування), профільними сервісними службами, що займаються поширенням науково-технічної інформації. Мета функціонування даної системи полягає не лише у підготовці відповідних інформаційно-аналітичних матеріалів, проте й у зберіганні, розповсюдженні документі через організацію вільного доступу та користування первинними документами.

За наслідками роботи можна стверджувати, що науково-технічна інформація відіграє велику роль у життєдіяльності соціуму. Вона зорієнтована на забезпечення взаєморозвитку наукової, виробничо-економічної, соціальної галузей. Науково-технічна інформація виступає одним з різновидів інформації у процесі інформаційних відносин, який

характеризується набором специфічних характеристик, підлягає чіткому правовому регулюванню. Зважаючи на те, що науково-технічна інформація – продукт наукової творчості, вона має тенденцію оперативно розповсюджуватися. Паралельно із процесом розвитку інформаційно-комунікаційних і апаратних технологій науково-технічні відомості виходять на нові рубежі свого застосування. Саме тому ці інформаційні дані вимагають відповідної правової захищеності.

РОЗДІЛ 3. МІСЦЕ ОРГАНІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ ДОКУМЕНТНИХ КОМУНІКАЦІЙ: (НА ПРИКЛАДІ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ)

3.1. Становлення та основні напрями діяльності ДНТБ

Актуальним завданням роботи установ інформаційної галузі на сьогодні є підвищення ефективності й результативності документно-інформаційного забезпечення управлінської діяльності. У зв'язку з тим потужним інформаційним центром у національному науковому просторі можна вважати Державну науково-технічну бібліотеку України (далі – ДНТБ). Вона являє собою установу загальнодержавного значення, яка знаходиться у відомстві системи науково-технічної інформації Міністерства освіти і науки України.

Відповідно до змістового наповнення фондів бібліотека виступає міжгалузевою науково-технічною, а за основним призначенням класифікується як спеціальна бібліотека.

Слід зазначити, що науково-інформаційна робота ДНТБ спрямована на задоволення інформаційних потреб громадян держави, суб'єктів інформаційної діяльності (юридичні фірми), а також держави у даному типі інформаційних відомостей. Це зумовлює виконання операцій щодо її збору, аналітико-синтетичної переробки, реєстрації, збереження, пошуку й розповсюдження [16].

На основі аналізу документної діяльності бібліотеки видно, що вона є значущою інституцією, що завдяки багатоплановому функціонуванню сприяє активному розвитку науково-технічної сфери та підготовці й підвищенню кваліфікації наукових співробітників. Установа реалізує такі основні напрями діяльності:

- документно-інформаційну (провадить документно-інформаційне обслуговування);
- популяризаційну (сприяє популяризації науково-технічної інформації);

- науково-методичну (розробляє як методичний центр, науково-методичні матеріали для бібліотек відомства);
- видавничу (готує та видає різні періодичні, бібліографічні, реферативні матеріали тощо).

Комплектування документного фонду бібліотеки провадиться на базі започаткованої державою 1999 р. системи отримання безоплатного обов'язкового примірника усіх науково-технічних видань, що побачили світ на терені України.

Сьогодні фонд установи нараховує більш як 21 млн. примірників різного типу науково-технічних видань і документації [5]. До його складу входять універсальні багатогалузеві матеріали, які репрезентовані:

- найбільш великим за кількістю фондом патентів;
- унікальними й єдиними у межах країни фондами промислової та нормативно-технічної документації;
- колекцією дисертаційних досліджень;
- різноплановими звітами про науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи;
- комплексом депонованих рукописів;
- фондом вітчизняних та зарубіжних неперіодичних видань;
- науково-технічними періодичними виданнями (в першу чергу, журналами) [4].

Необхідно зацентувати увагу на тому, що бібліотека має велику історію, яка розпочалася з 1935 р. від організації у Києві філіалу Державної наукової бібліотеки Наркомату важкої промисловості СРСР (ДНБ) – міжгалузевої технічної бібліотеки УСРР [макаренко]. \

Від 1937 р. бібліотечна установа стала передплачувати видавані в СРСР журнали, а також зарубіжну технічну періодику. Характерним є те, що вже 1940 р. працівники закладу видали читачам біля 300 тис. екземплярів науково-технічної літератури [5].

На початку 1941 р. бібліотечний фонд налічував 160 тис. примірників друкованих видань [18].

Впродовж Другої світової війни книжкові фонди Київського філіалу ДНБ були знищені.

Поступове відновлення установи на території комбінату Україн-вугілля почалося восени 1945 р., однак у зв'язку із нестачею робочих приміщень, поновилася лише 1947 р. [17]. Нарешті, з 1948 р., документний фонд бібліотеки було поновлено й укомплектовано.

Маємо зазначити, що 1958 р. Київський філіал ДНБ отримав юридичний статус та назву «Науково-технічна бібліотека міста Києва». Установа підпорядковувалася на той час Державному науково-технічному комітету Ради Міністрів УРСР.

Надалі, 6 червня 1960 р. бібліотека одержала офіційний статус державної. Суттєвою подією для розвитку закладу став початок формування наймасштабнішого у межах країни фонду патентної документації (станом на сьогодні налічує понад 18 млн. документних джерел 60-ти держав світу, 5-ти найбільших у зарубіжжі міжнародних організацій (ВОІВ, ЄПО, ЄАПО, ОАРІ, АРІПО), та шикоровідомих інформаційних брендів [17].

Невдовзі після розпаду СРСР, у 1992 р. бібліотечна установа одержала назву «Державна науково-технічна бібліотека України», яка є актуальною й на сьогодні.

Ще однією знаковою подією в історії ДНТБ стало започаткування у 1995 р. формування бази даних нормативно-технічної документації. На сьогодні у ній відображаються усі нові надходження, на базі чого складаються та публікуються щоквартальні списки нових надходжень таких видів документів:

- державних і зарубіжних стандартів;
- нормативної документації;
- довідкових матеріалів з питань стандартизації;
- видань з питань метрології;

– документів сертифікаційного характеру [17].

Окремою віхою діяльності бібліотеки явилось здобуття 18 жовтня 2022 р. статусу наукової установи. Вона віднесена до закладів другої класифікаційної групи, яка представлена стабільними науковими закладами, які є законодавцями спеціальних напрямів наукових досліджень, провадження науково-технічних розробок, досвіду підготовки й випуску нових науково-технічних матеріалів, базою апробації вітчизняного та світового досвіду напрацювань [5].

На сучасному етапі чи не самим актуальним напрямом інформаційної роботи ДНТБ можна вважати забезпечення підготовки, створення, безперешкодного доступу, діяльності та адмін-сервісу електронних науково-інформаційних ресурсів, у першу чергу, пошукової системи і бази даних наукових цитувань Open Ukrainian Citation Index.

Сьогодні установа має сформовану, потужну електронну базу інформаційних електронних ресурсів. Її наповнення формують:

- 1) Електронний каталог книг і періодичних видань.

Його започаткування датується 2002 р., коли на у практиці булав перше впроваджена автоматизована бібліотечно-інформаційна системи ІРБІС. Це дало можливість розташувати на порталі установи в мережі Інтернет бібліографічні записи щодо нових надходжень до фонду документних джерел інформації. Окреслений ресурс дозволяє реалізовувати різні типи пошуку за заданими параметрами (як от: автором, назвою документа, ключовими словами чи набором характеристик). Загалом він налічує понад 32 тис. бібліографічних записів. Сам каталог систематично, в оперативному режимі поповнюється бібліографічними описами нових надходжень монографічних видань, авторефератів дисертацій та журналів. Безперервно триває поточна реєстрація надходжень періодики та нормативно-технічної документації. Шляхом використання електронного каталогу можливо швидко задовольнити будь-які інформаційні запити читачів.

2) Спеціалізовані електронні каталоги і бази даних на окремі види документів.

Серед них необхідно виокремити певні бази та фонди. Скажімо, база даних нормативно-технічних документів включає близьк 200 тис. примірників. Головним її завданням окреслюється забезпечення доступу користувачів щодо одержання нормативної документації. Також суб'єктам господарської діяльності й споживачам надається різнопланова інформація про нормативні документи.

Заслуговує на увагу й Патентний фонд бібліотеки. Він є центром патентної інформації, а також найбільшим фондом патентної документації в Україні – включає практично усі промислово розвинені країни. Фонд призначений для задоволення інформаційних запитів і потреб споживачів у процесі здійснення усіх різновидів патентних робіт, забезпечення депозитарного зберігання патентної документації та її відкритого використання. Між тим, більш як 80% документації припадає на описи винаходів, що відносяться до документів охоронного призначення.

Склад фонду також представлений:

- офіційними бюлетенями;
- реферативними виданнями патентних відомств і провідних фірм з інформаційної й інформаційно-аналітичної діяльності;
- документами довідково-пошукового апарату;
- патентно-правовою, методичною та довідковою літературою;
- документацією з різних питань інтелектуальної власності [4].

Ще одним важливим компонентом є Фонд промислових документів, який становить 286 тис. примірників різних видів каталожної продукції, як от:

- каталоги-довідники, галузеві, номенклатурні, листки-каталоги;
- матеріали міжнародних виставок;
- документи-паспорти.

Даний фонд дозволяє отримувати інформаційні дані як про нове промислове устаткування, так і обладнання періоду 70-90-х рр. ХХ ст., використовуване на підприємствах України й дотепер.

Досить цінною складовою частиною є також База даних депонованих наукових робіт. З 1972 р. установа здійснює функції головного депозитарію щодо реєстрації рукописів наукових робіт в усіх галузях знань науки і техніки. Це стосується наукових досліджень та вузькопрофільних напрямків наукової роботи.

3) Імідж-каталог

Даний каталог поповнюється за допомогою сканування карток традиційного друкованого каталогу з подальшим зчитуванням інформаційних даних задля їх розпізнавання, ідентифікації та вводу до автоматизованої системи ІРБІС, що дозволяє зробити вказаний ресурс максимально доступним. На даний час імідж-каталог вміщує понад 480 тис. записів [5].

Маємо наголосити на тому, що ДНТБ також пропонує читачам і користувачам масштабний набір інформаційних послуг:

- постійне оперативне інформування про склад документного фонду;
- мобільне надання споживачам на базі довідково-пошукового апарату інформаційних відомостей про повнотекстові ресурси;
- проведення консультування користувачів щодо методики пошуку інформації шляхом використання довідково-пошукового апарату;
- видачу читачам у тимчасове користування документів задля оффлайн роботи в читальних залах установи, чи шляхом міжбібліотечного абонементу;
- онлайн та оффлайн ознайомлення з виставковими матеріалами: новими надходженнями документів, добірками тематичного характеру, персоналіями діячів, бібліографічними оглядами до пам'ятних дат;
- систематичну підготовку та проведення науково-методичних семінарів, науково-практичних конференцій, бібліотечно-інформаційних заходів, публічних форумів;

– забезпечення доступу до наукових баз даних та адмін-послуги [6].

Утім, незважаючи на чималий перелік пропонованих послуг, в організації інформаційного обслуговування мають місце певні недоліки, а саме:

- 1) наявність платної основи у виконанні найбільш розповсюджених видів послуг;
- 2) недостатній рівень розвиненості сучасних форм дистанційного обслуговування споживачів інформації;
- 3) відсутність на веб-сайті установи корисних інтернет-посилань на електронні ресурси і послуги Державного підприємства Український інститут промислової власності та його філіалу – Українського центру інноватики і патентно-інформаційних послуг [17, с. 98].

До сучасних пропозицій установи слід також віднести послуги з надання доступу до інформаційних ресурсів: Web of Science (наукометрична база даних), Scopus (наукометрична реферативна база даних наукових цитувань), електронних книг на платформі ScienceDirect (повнотекстова база даних компанії Elsevier) та Springer 2017 р. (повнотекстовий ресурс колекції електронних книг компанії Springer nature), Bentham Science (доступ до рецензованої наукової літератури в галузях фармакології, медицини, технічних, суспільних наук), Research4Life (доступ до повнотекстових електронних колекцій книг і журналів низки видавництва) тощо [5].

2022 р. на базі ДНТБ відбулася презентація Національної електронної науково-інформаційної системи «URIS», призначеної для провадження моніторингу науково-технічної роботи співробітників науково-дослідних й освітніх закладів, а також гарантування якості прийняття управлінських рішень у науковій галузі. Бібліотека забезпечує розробку, створення, функціонування та обслуговування згаданої системи й несе відповідальність за її поповнення, накопичення, організацію зберігання, нормалізацію роботи та належне опрацювання даних.

Отже, розглянута установа провадить значну діяльність у галузі надання різнопланової науково-технічної інформації як громадянам, так і юридичним особам та державі загалом. Бібліотека посідає чинне місце у національній системі документних комунікацій.

3.2. Подальші перспективи розвитку органів науково-технічної інформації України

У глобалізованому інформаційному світі, прогрес національного економічного розвитку країни напряду залежить від належного рівня розвитку основного економіко-відтворювального фактора, який ґрунтується на досягненнях науково-технічної сфери. Продуктивні сили та виробничі відносини базуються на результатах наукових досліджень та технічних винаходів.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку провідних країн основним завданням є створення економіки, що базується на знаннях. Таким чином, найважливішим елементом розвитку постіндустріального суспільства стає інформаційна інфраструктура держави, що забезпечує формування інформаційного середовища, спрямованого на накопичення, обробку та поширення інформації. Без кардинальних змін у технології роботи науково-технічних бібліотек, без істотного коригування принципів побудови державної системи науково-технічної інформації не варто очікувати поліпшення інформаційної підтримки інноваційної діяльності в нашій країні [38].

Осягнувши те, що наука і техніка знаходяться в постійному русі вперед, країни прагнуть розвиватися за рахунок внеску в наукотворчість, вдосконалення сучасних технологій, техніки та впровадження принципово нових наукових здобутків. Науково-технічна інформація стає фундаментом та виступає рушійною силою суспільного прогресу. При тому стрімко зростає наукоємність валового внутрішнього продукту, інформаційна діяльність охоплює всі галузі політики, економіки, науки і техніки, освіти,

виробництва та культури тощо. Зростає зайнятість населення у науково-технічних галузях, виділяються кошти на відповідне фінансове та ресурсне забезпечення.

У зв'язку з цим підтримка та всебічне сприяння розвитку темпів наукового прогресу є завданням, яке постає перед владними структурами як провідних розвинених країн, так і країн, що перебувають на етапі розвитку. Не є виключенням й Україна, що має високий науково-технічний потенціал, який відзначається значними та самобутніми досягненнями в різних галузях виробництва та суспільного життя.

Так, однією з важливіших перспективних цілей, які в нинішніх умовах має ставити перед собою українська держава, є пошук можливих методів та засобів й впровадження дієвих механізмів, що спрямовані на розвиток науково-технічного потенціалу країни. Важливим є забезпечення належних умов для технологічного розвитку економіки та її конкурентоспроможності за рахунок інноваційних сучасних набутків.

Тому сприяє сформована в Україні система органів науково-технічної інформації. Однак у її функціонуванні на даному етапі наявний ряд недоліків, як от:

- 1) адміністрування роботи органів науково-технічної інформації;
- 2) регламентація діяльності в аспектах формування фондів;
- 3) оцінювання результативності діяльності системи більшою мірою на підставі кількісних характеристик;
- 4) слабкість взаємозв'язків усередині самої системи;
- 5) недотримання принципу оперативності у процесі інформаційного обслуговування користувачів;
- 6) брак відповідного технологічно-апаратного забезпечення органів науково-технічної інформації на регіональному рівні;
- 7) обмеженість взаємодії із закордонними споживачами інформаційних ресурсів [48].

Зважаючи на окреслені тенденції, національна система науково-технічної інформації вимагає вирішити існуючі проблеми за рахунок:

- більш чіткого визначення цільової аудиторії в ході діяльності органів інформації (дозволить закуповувати дорогостоячі інформаційні ресурси у цільовий спосіб);
- поліпшення процесу державного поповнення інформаційних ресурсів;
- розширення напрямів та підвищення якості інформаційного забезпечення;
- покращення скоординованості дій усіх учасників інформаційного обслуговування;
- технологічної модернізації інформаційної інфраструктури;
- вирішення з боку держави питання щодо збільшення фінансування органів науково-технічної інформації та бібліотек;
- розширення приватно-державного партнерства із залученням позабюджетних джерел фінансування інформаційної сфери;
- розвитку нормативно-правової бази науково-інформаційної діяльності;
- сприяння міжнародній кооперації в інформаційній сфері.

Відповідно до того постає потреба вироблення виваженої державної інформаційної політики. Якщо звернутися до чинних законодавчих актів відносно науково-технічної сфери, відповідних державних програм щодо перспектив її розвитку у майбутньому, які обговорюються на засіданнях Верховної Ради, можна констатувати, що державна політика має бути спрямована на підтримку:

- національної інфраструктури завдяки надання умов для організацій всіх рівнів та форм власності для доступу на інформаційний ринок;
- діяльності щодо створення, формування й використання інформаційних ресурсів, їхнього обліку і збереження;

– механізмів взаємодії інформаційних, бібліотечних і архівних установ стосовно забезпечення збереженості інформаційних ресурсів, актуалізації їх використання та побутування [26]

Враховуючи викладене вище, вагоме значення в цих стратегічних планах щодо підтримки науково-технічного розвитку країни набувають саме органи науково-технічної інформації України. Тільки за допомогою цих установ є можливість ознайомлення й використання найбільш цінної інформації універсального, галузевого, проблемно-тематичного змісту, що є результатом накопичення знань, їх зберігання та систематизації, передачі в просторі й часі. Вони забезпечують інтелектуальні здобутки держави через: нарощення наукового потенціалу; сприяння розвитку української культури, науки та освіти, книговидавничої та бібліографічної справи; комплектування й зберігання фондів всієї друкованої продукції – документальної пам'яті України.

Охоплюючи всі види інформаційного, аналітичного, консультаційного та організаційного обслуговування наукової, виробничої, економічної діяльності та ведення баз даних, ці установи розбудовують глобальне вільне інформаційне суспільство, в рамках загального доступу до інформаційних ресурсів, універсалізації засобів комунікації, сприяння поширенню інформації, що є загальною спадщиною людства.

Отже, оскільки органи науково-технічної інформації є провідними центрами інформаційного забезпечення населення країни, науковими осередками документно-комунікаційної діяльності, які виступають посередниками між створювачами та споживачами інформаційних продуктів та послуг, можна спрогнозувати, що їх функціонування у подальшому буде затребуваним та лише модернізуватися, відповідно до вимог сьогодення. Тому, глобалізаційні процеси, сучасні тенденції розвитку інформаційно-комунікативних технологій диктують необхідність вжиття відповідних напрямків та шляхів удосконалення й структурування закладів науково-

технічної інформації всіх рівнів загальнодержавного, галузевого, регіонального.

Треба констатувати, що важливі заходи щодо впровадження та використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в діяльності органів науково-технічної інформації вже закладені та успішно реалізуються. Так, якщо аналізувати провідний заклад науково-технічного та інноваційного розвитку – УкрІНТЕІ, що здійснює експертну, інформаційну та консалтингову підтримку, в ньому функціонує власний інтернет-портал на базі потужного веб-сервера. Ця мережева технологія дозволяє максимально швидко одержувати новітні дані в галузі науки, техніки та економіки, й так само оперативно надавати відомості на національній та зарубіжній ринки відносно науково-технічної інформації, інноваційної діяльності, трансферу технологій, бізнес-проектів тощо [24].

Взагалі, можна виокремити певні процеси реалізації науково-інформаційної діяльності в Україні, які умовно можна розподілити наступним чином:

- 1) створення первинних знань, що базуються на опрацюванні інформаційних ресурсів;
- 2) використання вторинної інформації (створення інформаційних продуктів та послуг, що містять відомості нового змісту, іншого знання) завдяки використанню інформаційних ресурсів шляхом аналітико-синтетичної переробки інформації та одержання нових даних.

В рамках вищезазначеного, витікає, що науково-технічна діяльність передбачає напрямки, які реалізуються в роботі багатьох інформаційних закладів: створення інформаційних ресурсів, інформаційно-аналітичне забезпечення користувачів, видавнича діяльність. Створення інформаційних ресурсів є забезпечувальним ланцюгом у функціонуванні баз та банків даних науково-інформаційної діяльності. Підготовці інфопродукту передують ряд процесів аналітико-синтетичної переробки інформації, формування інформаційно-пошукових систем, опрацювання інформаційних ресурсів.

Установи охоплюють вагомий інтегрований цикл технологічних наукомістких процесів, що включає комп'ютерну обробку документних масивів (бібліографування, реферування, анотування, підготовку аналітичних оглядів та звітних матеріалів, проведення статистичних досліджень), створення та використання нових інформаційних продуктів. У подальшому процес взаємодії з користувачами та споживачами має бути вдосконалений за рахунок покращення популяризації наукових досягнень [24].

Однією з провідних та актуальних, з точки зору використання у діяльності органів НТІ, можна назвати тенденцію сучасного комунікаційного зв'язку - відкритий необмежений та безперешкодний онлайн доступ до освітньо-наукових матеріалів. Такий вільний доступ сьогодні реалізується завдяки електронним бібліотекам, які створюють електронні репозитарії та журнали відкритого доступу.

Поступово традиційні бібліотечні установи переходять в режим обслуговування онлайн, формуючи інформаційне поле. Сучасна електронна бібліотека являє собою певний інформаційний соціокультурний осередок знань людства, що складається з електронних ресурсів та техніко-комунікаційних можливостей для створення запитів, пошуку, відбору та використання даних. Бібліотека перетворюється на розвинуту систему, банк даних, що зберігає інформацію у цифровому вигляді будь-якого формату (текст, зображення, анімація, звуковий супровід). Забезпечення доступу до інформаційних джерел в цифровому форматі стало одним з найважливіших заходів інформаційного обслуговування користувачів наукової та освітньої галузей.

Суспільство розвивається завдяки генерації знань і оброблення інформації саме за допомогою нових технологій. Отже, для нарощування темпів розвитку науково-технічного потенціалу країни необхідною умовою національної політики України має стати підтримка подальшого розвитку діяльності установ індустрії інформації на всіх рівнях. Так, необхідними умовами є:

- 1) забезпечення належної нормативно-правової регламентації;
- 2) гармонізація законодавства у науково-технічній сфері;
- 3) створення сприятливих умов для розширення співробітництва та партнерських відносин між органами науково-технічної інформації за рахунок створення єдиного національного дослідницького простору;
- 4) удосконалення системи планування та державного фінансування;
- 5) дослідження та запровадження у національну інфраструктуру досвіду науково-технічної сфери країн – світових лідерів.

Таким чином, на основі проведеної роботи доцільно підсумувати, що сучасна Україна не може претендувати на звання розвинутої європейської країни без належного функціонування науково-технічної сфери, в якому значну роль відіграють саме органи науково-технічної інформації.

Висновки до розділу 3

За результатами дослідження можна констатувати, що Державна науково-технічна бібліотека України провадить значну інформаційну роботу на основі формування вітчизняних і зарубіжних фондів патентної, нормативно-технічної документації, промислових каталогів, звітів науково-дослідних та дослідницько-конструкторських робіт, депонованих рукописів і науково-технічної літератури, створення системи електронних баз даних вказаних документів, забезпечення вільного й безперешкодного онлайн-доступу читачів до них, а також зарубіжних інформаційних ресурсів.

Без науково-технічної бази та інноваційної системи трансляції знань неможливий подальший економічний розвиток, оскільки сьогодні органи науково-технічної інформації не тільки надають інформаційні послуги, але й також здійснюють вагомую частину фундаментальних досліджень, беруть активну участь у формуванні технологічного та інноваційного підґрунтя для практичної реалізації наукових винаходів.

Перспективні напрями діяльності органів науково-технічної інформації передбачають їх участь у дослідницьких проєктах європейського рівня.

Однак без чіткої законодавчої та нормативно-правової бази, дієвої інституційної системи процес функціонування і розвитку органів науково-технічної інформації ускладнюється. Тому задля можливостей належного розвитку наукових досліджень, оперативного впровадження їх результатів, реагування на світові науково-технологічні досягнення та продуктивне використання їх у національних інтересах необхідною є підтримка органів науково-технічної інформації з боку держави на всіх рівнях.

ВИСНОВКИ

Таким чином, підводячи підсумки дослідження, ми можемо зробити ряд висновків:

1. За результатами розгляду системи документних комунікацій у наукових працях українських дослідників можна констатувати, що інформація та документ є основними об'єктами вивчення теорії комунікації. Комунікація – це соціальний процес, що передбачає передачу й сприйняття інформації завдяки спілкуванню між учасниками інформаційно-комунікаційного процесу при використанні різних каналів та комунікаційних засобів. Комунікаційні канали та засоби постійно модернізуються (збагачуються новітніми технічними можливостями, матеріальними носіями, знаковими системами, сучасними способами фіксації та відображення інформації).

Метою комунікаційного процесу є забезпечення розуміння інформації (даних, відомостей), що передається її одержувачем. Документна комунікація є однією з головних складових соціальної комунікації, яка служить для передачі інформації, зафіксованої в документах. Тобто забезпечує процес підготовки, опрацювання, збереження, розповсюдження й поширення документних джерел у суспільстві. Каналами документних комунікацій виступають спеціалізовані суспільні інституції у бібліотечно-бібліографічній, редакційно-видавничій, науково-технічній, інформаційній сфері, за допомогою яких передаються документи. Так, сформовано відповідні структури з питань надання документних послуг, які провадять свою діяльність через профільні організації.

2. Охарактеризувавши законодавчу базу роботи, висловимо думку, що на сьогоднішній день в Україні сформувалася достатньо широка законодавчо-правова база, що регламентує процеси створення й використання науково-технічної інформації та документації, а також функціонування відповідних органів. Серед основних законодавчих актів інформаційної галузі слід назвати Закони України «Про інформацію», «Про

науково-технічну інформацію», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про наукову та науково-технічну діяльність». Оскільки інформація є продуктом інтелектуальної діяльності, цю сферу регулюють Закони України «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки». Також спеціалізованими нормативно-правовими актами регламентується діяльність інформаційних установ, орієнтованих на роботу з науково-технічною інформацією, серед яких: Закони «Про Національний архівний фонд та архівні установи», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про інформаційні агентства» тощо. Однак, виходячи з того, що інформаційна сфера постійно розвивається та зазнає певних змін, необхідною умовою є гармонізація нормативно-правового регулювання.

3. Дослідивши сутність та види науково-технічної інформації, можна стверджувати, що її об'єктом виступають вітчизняні та зарубіжні відомості науково-технічного характеру, які є задокументованими на будь-яких носіях або прилюдно оголошеними. Тобто, науково-технічна інформація – це сума знань, стосовно розвитку науки, техніки та виробництва. Ця інформація стає результатом науково-дослідницької, дослідницько-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності. Вона потребує фіксації таким чином, щоб був можливим процес її відтворювання, використання та поширення.

Особливими ознаками науково-технічної інформації є те, що вона: являє собою відомості, отримані внаслідок специфічних видів діяльності та науково-технічної творчості; перебуває як у відкритому, так і обмеженому доступі; охороняється (залежно від виду) певними охоронними документами (патентом) або регулюється нормами права як продукт інтелектуальної діяльності, а отже, об'єкт інтелектуальної правочасності; має як комерційне значення, так і соціально-культурне; позначається актуальністю та корисністю відповідно до галузі використання; може бути предметом інформаційно-правових відносин; не має часових і територіальних обмежень

й поширюється; стає доступною за необхідністю. Як продукт інформаційних відносин, науково-технічна інформація підлягає чіткому правовому регулюванню.

4. На підставі аналізу функціонування системи науково-технічної інформації України ми дійшли висновку, що у документно-комунікаційній системі важливе місце посідають спеціальні інституції, установи – органи науково-технічної інформації, які покликані збирати, зберігати, розповсюджувати соціально значущі документи, які є складовими елементами системи документно-інформаційних комунікацій. Систему органів науково-технічної інформації складають відповідні інформаційні служби: бібліотеки, інформаційні агенції, інформаційні центри, прес-агентства, редакції газет/журналів, видавництва тощо з власними мережами, базами і банками даних. Вказані установи мають задовольняти інформаційні потреби державної влади, фізичних і юридичних осіб. Такі служби займаються реферуванням на підставі проведення аналізу першоджерел, підготовкою аналітичних оглядів, індексуванням, науково-перекладацькою діяльністю, складанням бібліографічних описів, анотуванням видань, готують інформаційні матеріали щодо останніх наукових винаходів у науково-технічній сфері. Діяльність даних установ дозволяє зберігати, розповсюджувати документну інформацію у просторі та часі шляхом надання вільного доступу до користування первинними документами, тим самим виконуючи важливу соціально-культурну функцію.

5. Розглянувши етапи розвитку та основні напрями документно-інформаційної діяльності ДНТБ з поширення інформації, можна констатувати, що бібліотека є важливим національним інформаційно-комунікаційним центром системи НТІ, має загальнодержавне значення та знаходиться у відомстві Міністерства освіти і науки України. Це міжгалузєва науково-технічною установа, спеціальна за своїм призначенням.

Напрями діяльності ДНТБ, що включають операції зі збору, аналітико-синтетичної переробки, реєстрації, збереження, пошуку й розповсюдження

інформації, спрямовані на задоволення інформаційних потреб громадян, інших суб'єктів інформаційної діяльності, а також держави. Установа має унікальні, найбільші в державі фонди, що містять вітчизняні та зарубіжні патенти, нормативно-технічну документацію, промислові каталоги, звіти науково-дослідних та дослідницько-конструкторських робіт, депоновані рукописи та науково-технічну літературу. Для зручності користування сформований потужний довідково-пошуковий апарат. У бібліотеці створена система електронних баз даних науково-технічних документів, забезпечується онлайн-доступ до вітчизняних, а також зарубіжних інформаційних ресурсів. Бібліотека займає поважне місце в системі документних комунікацій загальнодержавного значення.

6. Подальші тенденції розвитку органів науково-технічної інформації України визначаються стратегічними цілями держави щодо пошуку можливостей розвитку її науково-технічного потенціалу. Функціонування органів науково-технічної інформації в перспективі має здійснюватися на основі модернізації апаратно-програмних засобів та урахування вимог науково-технічного прогресу. Вдосконалення вимагають питання: визначення цільової аудиторії органів НТІ; держпоповнення інформаційних ресурсів; розширення напрямів та покращення якості інформаційного забезпечення; поліпшення скоординованості дій учасників інформаційного обслуговування; модернізації інформаційної інфраструктури; збільшення фінансування органів науково-технічної інформації; розширення форм партнерства; оновлення нормативно-правового забезпечення; міжнародної кооперації; доступу на інформаційний ринок; забезпечення функціонування інформаційних ресурсів; участі у дослідницьких проєктах європейського рівня та взаємодії установ в цьому контексті. Отже, для належного розвитку науково-технічної сфери необхідною є підтримка органів науково-технічної інформації з боку держави на всіх рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азимов Ч. Н. Научно-техническая информация и право. Харьков, 1987. С.40-48.
2. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. Київ, 2014. 417 с.
3. Демчина Л.І. Документально-інформаційні комунікації: курс лекцій для студентів спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність». Івано-Франківськ: Факел, 2004. 82 с.
4. Державна науково-технічна бібліотека України. URL: <https://mydim.ua/information/infrastructure/scientific-library-of-ukraine/>
5. ДНТБ України: сайт установи. URL: <https://dntb.gov.ua>
6. Ермошенко Н. Н. Национальная система научно-технической информации Украины. Інформація і ринок. 1995. №2-3. С. 3-5.
7. Захарова І.В., Філіпова Л.Я. Основи інформаційно-аналітичної діяльності: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 335 с.
8. Зернецька О.В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини. Київ: Освіта, 2010. 351 с.
9. Кириєнко Є. Г., Козенко О.В., Поклонський Б.В. Патентознавство і науково-технічна інформація: навчальний посібник. Київ : Вища шк., 1972. 206 с.
10. Комова М. В. Документознавство : навч. посіб. Львів, 2007. 292 с.
11. Комова М.В. Документознавча термінологія. Львів, 2003. 325 с.
12. Коренной АА. Информация и коммуникация. Киев: Наук. думка, 1986. 143 с.
13. Корсунський С. В. Науково-технічна сфера, як ключовий елемент економічного розвитку. НТІ. 2003. № 3. С. 16-20.
14. Кулешов С.Г. Документальні джерела наукової інформації: поняття, типологія, історія типологічної схеми. Київ, 1995. 210 с.

15. Кушнарєнко Н.Н. Документоведєнє: Учебник.8-є изд., стер. Київ: Знання, 2008. 459 с.
16. Лога Т. Науково-інформаційна діяльність бібліотек: до постановки питання. Бібліотечний форум. 2015. №2(2). С.38–42.
17. Макаренко П.Д. Бібліотека як складова інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності України: дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03. Харків, 2016. 203 с.
18. Москаленко О.О. Науково-технічна бібліотека України Державна. Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Желєзняк. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. URL: <https://esu.com.ua/article-70782>
19. Обвінцева Г.І. Використання електронних інформаційних ресурсів УкрІНТЕІ в забезпеченні наукових досліджень і розробок. НТІ. 2004. № 3. С. 14-16.
20. Палєха Ю. Документально-інформаційні комунікації як основа комунікативного менеджменту. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2016. № 1. С. 56–61.
21. Палєха Ю.І. Документаційне забезпечення управління: підручник. Київ: МАУП, 1997. 344 с.
22. Парафійник Н.І. Документно-інформаційні комунікації: навч. посіб. для студ. спец. «Документознавство та інформаційна діяльність» Харків : Нац. аерокосм. ун-т «Харк. авіац. ін-т», 2010. 57 с.
23. Пархоменко О. В. Інформаційна аналітика як складова управління сферою НТД. Наук.-техн. інформація. 2004. № 2. С. 27-30.
24. Писарєнко Т., Куранда Т. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2021 році: науковоаналітична доповідь Київ: УкрІНТЕІ, 2022. 93 с.
25. Підопригора О. Законодавство України про інтелектуальну власність: монографія. Харків: Консум, 1997. 190 с.

26. Пономаренко Н.Ш., Фінагіна О.В. Особливості розвитку інформаційного ринку: Монографія. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. 217 с.

27. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>

28. Про бібліотеки і бібліотечну справу Закон України від 27.01.95 № 33/95-ВР. URL: <https://vylkove.licey.org.ua/zakon-ukraini-pro-biblioteki-i-bibliotechnu-spravu-17-25-38-21-11-2021/>

29. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 № 143-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text>

30. Про інформаційні агентства: Закон України від 28.03.1995 № 74a/95-ВР. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z950074>

31. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

32. Про наукові та науково-технічні програми в регіонах України: стан та перспективи: рішення колегії міністерства освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/kolegiya-ministerstva/2021/03/09/Rishennya_3_3-13%20vid%2002.03.2021%20Pro%20naukovi%20ta%20naukovo_tekhnichni%20prohramy_09_03.pdf

33. Про науково-технічну інформацію: закон України від 25 червня 1993 р. № 3322 – XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 33. Ст. 345.

34. Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 25 грудня 2015 року №928-VIII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T150848?ed=2020_06_17

35. Про Національний архівний фонд і архівні установи: Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3814 – XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 15. Ст. 86.

36. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 23.12.93. № 3769-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>
37. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 23.12.93. № 3770-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text>
38. Радченко В. Створення елементів національної системи інформаційних ресурсів з науково-технічної та економічної інформації. *Бібліотечний вісник*. 2000. № 3. С. 2-5.
39. Редька К. Ю. Документна комунікація в системі інформаційного управління. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 108–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_4_28
40. Роїна О.М. Інтелектуальна власність в Україні: Нормативна база. 2-ге вид. Київ: КНТ, 2005. 396 с.
41. Семенюк Е. П. Науково-технічна інформація і проблеми сталого розвитку України. *Наук.-техн. інформація*. 2000. №1. С. 16–18.
42. Смерницький Д. В. Інформаційне забезпечення науково-технічної діяльності. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 1. С. 24-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2015_1_6.
43. Соляник А.А. Документні потоки та масиви: навч. посібник. Харків: ХДАК, 2000. 112 с.
44. Столяров Ю.Н. Документный ресурс: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва: Либерея-Бибинформ, 2009. 224 с.
45. Український інститут науково-технічної експертизи та інформації. URL: <http://www.uintei.kiev.ua/page/zagalni-vidomosti>
46. Урсул А.Д. Відображення та інформація. Москва: Думка, 1973. 247 с.
47. Фурашев В.М., Ланде Д.В. Електронне інформаційне суспільство України: погляд у сьогодення і майбутнє: Монографія. Київ: Преса України, 2005. 166 с.

48. Шаповалова Л. А. Роль НТІ на шляху переходу України до інноваційного типу розвитку. НТІ. 2003. № 4. С. 32–34.
49. Шарков Ф. И. Теория коммуникации (базовый курс). Москва: РИП-Холдинг, 2005. 246 с.
50. Швецова-Водка Г. М. Документознавство. Київ, 2007. 382 с.
51. Яворський М.С. Стратегія розвитку центрів науково-технічної і економічної інформації як базових елементів регіональної інноваційної інфраструктури. Наука та наукознавство. 2009. Т.5. № 4 (66). С. 3–14.
52. Якимчук А.Ю., Валюх А.М. Документно-інформаційні комунікації: навч. посіб. Рівне, 2015. 246 с. [URL:http://ep3.nuwm.edu.ua/5114/](http://ep3.nuwm.edu.ua/5114/)
53. Яременко О. Функції української держави в інформаційній сфері: поняття та класифікація. Підприємництво, господарство і право. 2005. № 6. С. 109-112.